

Muzejski izzivi

Meta Kordiš

Muzeji so projekti meščanskih in nacionalnih elit, ki so kot del »zahodnega« kulturnega vpliva osvojili svet. James Clifford se retorično sprašuje »Kaj je boljši simbol globalne hegemonije kot množenje muzejev? Kaj je lahko bolj meščanska, konservativna in evropska institucija? Kdo je bolj neizprosen zbiralec in poblagovljenec 'kulture'?«.¹ Muzeji so prostori, kjer se koncepti privlačnih totalnih mitologij nacionalne države in razsvetljenske racionalnosti krešejo z alternativnimi klasifikacijami in antagonizmi različnih manjšinskih ali večinskih skupnosti ter kjer se »visoka kultura« in »popularna kultura« bojujeta za legitimnost. Nobena utvara ni, da so muzeji del struktur moči in tako ali drugače odvisni od politične in finančne volje ustanoviteljev in upraviteljev. Prav tako muzeji niso statične ustanove, temveč se zaradi družbenih in tehnoloških sprememb kot tudi novih spoznanj in konceptov v temeljnih vedah, ki domujejo v njih, muzeji neprestano in morda nevidno spreminjajo ter preoblikujejo.

1 Clifford, James: *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, Mass.: London: Harvard University Press, 1999, str. 9.

Muzeji so postali jedra dediščinske, turistične in kreativne industrije ter hkrati pomembni akterji v urbanih procesih. So prostori druženja in zabave, učenja, izobraževanja in vzgoje ter širjenja demokratičnih, strpnih in solidarnostnih vrednot, enakopravnosti in pravičnosti ter miru. Istočasno pa so tudi prostori prevladujočih ideologij elit. Njihovo število se je v zadnjih treh desetletjih krepko pomnožilo. Obstoječi muzeji so se infrastrukturno razširili v fizični, družbeni ali virtualni prostor, v katerem delujejo kot materialne entitete ali kot strokovni sodelavci ali sopotniki različnih interesnih in identitetnih skupnosti. Lokalne skupnosti so različne zbirke preoblikovale v muzeje. Svetovno znani muzeji so postali prave muzejske korporacije. Zasebne umetniške zbirke bogatih zbirateljev so se postavile na ogled v privatne muzeje in skupaj z javnimi »globalnimi« muzeji postajajo relikviariji nove dobe. Nenazadnje že samo ime muzej daje neki ustanovi značaj tradicije in kredibilnosti. Zato se tudi zabavišni prostori ali tematski nabori predmetov samopoimenujejo v muzej, da tako označeni lažje tekmujejo na trgu zabavišne in kulturne industrije.

Muzeji so v 21. stoletju soočeni z mnogimi izzivi. Raziskovalci in muzejski delavci raziskujejo preteklost, da lažje razumejo, razlagajo in prikažejo sedanost in mislijo o prihodnosti. Preučujejo vloge muzejev v sodobni družbi in načine, na katere se z novimi praksami in pristopi muzeji prilagajajo potrebam današnjega sveta in se spoprijemajo z, družbenimi in kulturnimi izzivi ter finančnim preživetjem. Odzivati in prilagajati se morajo mnogim tendencam in silam, ki oblikujejo in obvladujejo sodobni svet: internacionalizmu, večkulturnosti, neokolonizaciji, nestrpnosti, izključevanju, rasizmu, premikom in nastanku novih središč gospodarske, družbene in kulturne moči, demografskim spremembam, migracijam in nujnostim ekološke vzdržnosti in odgovornosti. Svetovni splet in nove tehnologije ter tehnološke obdelave predmetov in podatkov na novo kontekstualizirajo in konstruirajo dostop do informacij. Vse to spreminja okolja, v katerih delujejo muzeji danes. Zato se te dediščinske institucije osredotočajo na vprašanja, kako naj izražajo in predstavljajo predmete, podatke, vednost in s tem identitete, družbene, politične in kulturne razlike, oporečno dediščino, ter kako se lahko pomen kontinuitete kaže v transnacionalnih gibanjih, globalnih transformacijah ali raznih transakcijah kulturnega, simbolnega, socialnega kapitala. Vsled vse teh novih izzivov se je tudi gnetla nova definicija muzeja na letošnji generalni konferenci ICOM-a² – Mednarodnega muzejskega sveta v Kjotu, ki bo koncipirala muzeje porajajoče se v drugem tisočletju.

Muzeji so ljudje. Zbirke predmetov, ki jih hranijo, bi bile brez (re)interpretacijskih procesov muzealcev in tehnološke obdelave na eni strani in sodelovanj različnih interesnih skupnosti in posameznikov na drugi mrtva materija. Danes je vedno bolj izražena nuja muzejev, da se različne ljudi in skupnosti aktivno vključuje v družbeni dialog. Da skupaj raziskujejo, zbirajo in ustvarjajo muzeje in muzejske razstave. Še več, ponekod ljudje saminicia-

tovno pristopajo v in do muzejev in zahtevajo svoj glas, svojo resnico in svoj spomin in predstavitev svoje dediščine. Torej gre za določene hierarhične in konfliktno družbene odnose, ki se vzpostavljajo v muzeju in družbenem ter strokovnem okolju, v katerem muzejska ustanova deluje. Tako muzeji niso le prostori, kjer se odigravajo družbeni odnosi znotraj različnih zgodovinskih kontekstov, temveč so tako proces kot struktura, ustvarjalno delovanje kot tudi oporečno območje. Imajo formativno in reflektivno vlogo v družbenih odnosih, na katere lahko potencialno vplivajo. James Clifford muzeje poimenuje stična območja, kjer se dominantni družbeni diskurzi in sistemski kalupi, ki so vtakani v muzejski aparat in sistem prezentacij, soočajo z oporekanjem, kritiko in alternativnimi pristopi k delovanju. Nekateri muzeji bolj, drugi manj postajajo prostori živahnih razprav, različnih sočenj mnenj, kultur, političnih prepričanj in identitetnih (de)konstrukcij ter pričevanj intimnih spominov in izkušenj. Tako so se vse od konca 20. stoletja razvile različne muzeološke paradigme: muzej kot družbena akcija ali inkluziven, demokratičen, participatoren muzej, ekomuzej ali muzej kot dediščinska skupnost.

Kritično zastavljeni pogledi na muzej z izhodišči v novih paradigmah in kako v alternativnih ali aktivističnih praktičnih pristopih udejanjati muzej in razmišljati o njem so bile iztočnice za snovanje tematske številke skupaj s Tino Palaić, Urško Purg in Uršo Valič. Namen je bil izpostaviti teme povezane s sodobnimi muzeji, muzejskimi praksami in problemi, fasciacijami ter izzivi, ki jih krojijo sodobne tehnologije, državne politike, administrativni aparati gospodarstva in odkrite in prikrite ideologije ter hiperpotrošniški sistem, pa tudi na vsakdanji ravni razraščajoča se nestrpnost. Široko področje delovanja muzejev želimo v tej številki Dialogov kritično osvetliti z različnih strani. In nekoliko drugače, kot se tega sicer loteva strokovna literatura. Piske in pisce se analitično in (samo)kritično lotevajo izbranih tem. Izhajajoč iz lastnih izkušenj pri delu v muzejih ali pri posameznih muzejskih oziroma z dediščino povezanih projektih, je njihovo pisanje prežeto z osebno noto. To pa nudi bralki in bralcu pogled v zakulisje delovanja muzejev oziroma muzejskih procesov in programov, saj prikaže, kako se teorija razhaja od prakse oziroma kako praksa postaja teorija. Večina pisikov ima izhodišče v etnološki in kulturnoantropološki stroki, vendar ravno širina vede omogoča udejstvovanje na zelo širokem in raznolikem področju družbenega delovanja, kamor se umešča muzeje.

Uvod v številko je kratka anketa o izzivih slovenskih muzejev in muzealk ter muzealcev s predsednikom in predsednicama treh različnih muzejskih organizacij v Sloveniji: Flaviom Boninom (Slovensko muzejsko društvo), Aleksandro Berberih Slana (Skupnost muzejev Slovenije) in Kajo Širok (ICOM Slovenije). Urška Purg v fotografskem dnevniku kritično analizira izkušnjo s strokovne ekskurzije po osrednjih muzejih v ZDA, ki jim kljub obilici denarja in prostora zmanjka sape za (samo)reflektirano in (samo)kritično držo v družbi, kar zagovarjajo nove muzeološke paradigme. Sonja Bezjak predstavi samonikli Muzej norosti v gradu Cmurek nad Muro, ki je neke vrste alternativni »transekomuzej«. Izhaja iz lokalne skupnosti in za lokalno skupnost, ki z drugimi prostovoljci oživljajo grad, njegovo dediščino kot dediščino meddržavnega prostora. Vendar je tudi mednarodno interdisciplinarno vo-

zlišče za delovanje vseh akterjev, ki segajo na polje fenomena norosti. Marko Doles in Andraž Magajna na podlagi teoretičnih izhodišč in etnografske raziskave predstavita idejo o vzpostavitvi Muzeološko-tehničnega laboratorija Radia Študent, ki bi bil večgeneracijski, interdisciplinarni laboratorij služeč predstavljanju, ohranjanju in razvijanju radijskih in tudi družbenih praks ter bi deloval kot angažirani kibernetični muzej. Tina Palaić predstavi svojo izkušnjo, pomisleke in dileme, nastale pri soustvarjanju razstave *Afrika in Slovenija: Preplet ljudi in predmetov* v Etnografskem muzeju Slovenije skupaj s posamezniki, ki so v času delovanja Jugoslavije v gibanju neuvrščenih prišli v Slovenijo študirat in se tu ustalili. Namen projekta je bil prispevati k dekonstrukciji še vedno prevladujočega evropocentričnega in kolonialnega diskurza v slovenski družbi in muzejih. Uroš Dokl v pismu Martinu (ubitemu talcu v mariborskem zaporu med drugo svetovno vojno) razmišlja, kako z različnimi pedagoškimi prijemi v okviru zbirk Muzeja narodne osvoboditve »odreagirati na niz obstoječih izključujočih praks, nerazumevanja, konfliktov in nasilnih akcij ter posledičnih reakcij med mladimi.« Brigita Strnad piše o pomenu muzejske pedagogike v umetnostnem muzeju za vizualno pismenost otrok in mladih ter soočanju z raznolikimi interpretacijami sveta in lastnih vlog v njem. Umetnostni muzej pa lahko nudi tudi primerno infrastrukturo za terapevtske pristope pri zdravljenju demence. Yasmín Martín Vodopivec kritično pretrsa svojo zasnovo takšnega programa. Urša Valič predstavi svojo izkušnjo raziskovalne rezidence v Nacionalnem muzeju sodobne umetnosti Romunije v Bukarešti, katere namen je bilo povezovanje muzeja z bližnjo degradirano sososko Rahova-Uranus, prežeto s sodobnimi urbani problemi gentrifkacije. Sodobne muzejske razstave so plod interdisciplinarnega sodelovanja muzealcev, inženirjev, oblikovalcev, interpretov in različnih specialistov za posamezna področja. Kaja Antlej izpostavi industrijskega oblikovalca oziroma oblikovalko kot pomembno akterko pri povezovanju različnih strok, ki so vključene v snovanje, oblikovanje, razvoj, izvedbo in upravljanje digitalne interpretacije dediščine v muzejih. Alenka Pirman pa na drugi strani samokritično predstavi instrumentalizacijo umetnic in umetnikov kot ponudnikov umetniške storitve, »ki naj z muzejem tvorno sodelujejo v skupnem prizadevanju po preobrazbi«, predvsem pri (re)interpretaciji dediščine. Pri tem se naslanja na lastno izkušnjo s sodelovanjem pri raziskovalnem mednarodnem interdisciplinarnem projektu, ki je obravnaval različne sporne kulturne dediščine predvsem v ostalinah evropske kolonialne preteklosti.

Prijetno branje in se vidimo v muzeju!